

BERGSLUFT

Medlemsblad för Elin Wägner-sällskapet nr 43

Augusti 2004

ISSN 1103-4165

Elin Wägner och kärleken

är temat för årets seminarium på St. Sigrids folkhögskola den **18-19 september**. Se separat program och anmälningstalång. **Tag med en vän, arbetskamrat och släkting och möt Årets Väckarklocka författaren *Elsie Johansson!*** På kvällen bjuder vi på en nyskriven komedi, "Villande mo", med musik ur Christina Nilssons repertoar. Två kvinnoliv. Olika förutsättningar. Framförd av två kvinnor: författaren, skådespelaren, regissören *Mary Lou-Ward* från Tolg och operasångerskan *Lena Hoel* från Berg och Stockholm.

FN-dagen på Skansen

I De Litterära Sällskapens serie matinéer på Skansen medverkar Elin Wägner-sällskapet och Harry Martinsonsällskapet i ett program på FN-dagen den **24 oktober kl 13-15**. Det kommer att handla om krig och fred. Se annons i dagspress eller www.dels.nu

Bokmässan i Örebro

Det blir premiär i år för Elin Wägner-sällskapet på Bokmässan i Örebro den **12-14 november**. Vi deltar tillsammans med andra litterära sällskap med bokbord och föreläsning.

Har du möjlighet och lust att hjälpa till?

Kontakta Marianne Enge Swartz, 08 30 6907.

Elin Wägner-dagen 2004

Vid årsmötet i Svenska Akademiens Börssal i Stockholm omvaldes hela styrelsen. På förslag av en av medlemmarna diskuterar styrelsen nu möjligheten av att förlägga årsmöten även till andra platser än Berg och Stockholm. Göteborg finns som förslag. **Styrelsen vill gärna ha kontakt med göteborgare som vill vara med och ordna!**

KVINNOSAKEN I KLARBLÅ SIDENSKO

Festprogrammet i Börssalen blev en stor upplevelse för de ca 140 deltagarna, som också kunde beundra de blå skorna som Elin Wägner bar vid sitt inträde i Akademien och som Smålands Museum välvilligt lånat ut för detta ändamål. Efteråt njöt 60 medlemmar av god mat och muntert samspråk vid en gemensam måltid på Myntkrogen i Gamla Stan.

KERSTIN EKMAN inledde med att berätta om sitt eget inval i akademien 1978, som hon till att börja med inte alls var entusiastisk för. Men när hon fick veta att det var Elins stol hon skulle få, så kände hon det som en utmaning som hon måste anta. Hon tyckte att de omdömen om Hans Larsson som Elin gav i sitt inträdestal, "klokhet, mod, humor och outtröttlighet", också kunde användas om Elin själv.

Kerstin Ekman var förstås kritisk till Harry Martinsons inträdestal över Elin. Det var svårt att förstå, menade hon, att Martinson inte insåg att de båda hade en stor gemensam sak, civilisationskritiken. Kanske hade han

Elin Wägner-sällskapet, Skir, Svanaholm, 355 91 VÄXJÖ

Postgiro 22 21 27-3

www.dels.nu/elinwagner

Bergslufts redaktion: Marianne Enge Swartz (mes@bahnhof.se)

Solveig Hammarbäck (solveig.hammarback@hum.vxu.se)

08-30 69 07

0470-775557

svårigheter med Elins sätt att använda dialogen som kommunikationsverktyg - själv var han ju mera monologens mästare.

Även EBBA WITT BRATTSTRÖM slog an en personlig ton i sitt tal, när hon karaktäriserade sitt förhållande till Elin som ”en kärlekshistoria med förhinder”. Som ung hade hon nämligen blivit betagen i *Pennskaftet*, men kärleken till Elin Wagners böcker fick sig en knäck när hon började läsa litteraturvetenskap och fick höra hånfulla kommentarer om Elins författarskap. Men nu, som professor i litteraturvetenskap, hade hon kommit tillbaka till ungdomskärleken och hoppades mycket på ett stort forskningsprojekt om Fogelstad och dess betydelse för 1900-talets kvinnohistoria. Hon menade att Elin Wägner i framtiden kommer att framstå som 1900-talets ledande feminist med *Vinden vände bladen* som ett pessimistiskt bokslut.

Operasångerskan LENA HOEL gav oss tid för andhämtning och reflektion när hon sjöng Almquists Songes.

I den senare delen av programmet framträdde representanter för olika litterära sällskap vars författare haft anknytning till Elin Wägner. AMI LÖNNROTH från Vendelas vänner lyfte fram Elins journalistik som med sin starka inlevelse anknöt till Wendela Hebbes. BIRGITTA HOLM var fascinerad av Elins ofullbordade Fredrika Bremer-bok, där hon förundrades över att inte Elin upptäckt fler drag av själsfrändskap mellan de båda. Även CLAUDIA LINDÉN hade kritik att framföra mot Elin: hon reducerade Ellen Key och såg inte hennes verkliga potential, ansåg hon. KARIN SÖDER, Selma Lagerlöfsällskapets ordförande, var däremot nöjd med Elins mångfasetterade bild av Selma i biografien. De båda förenades, ansåg hon, av sin avslöjande blick för vad våld och hat gör med människan.

Till sist talade KERSTIN ENGMAN om Moa Martinsons till en början kamratliga förhållande till Elin Wägner, som med tiden övergick till polemiska inlägg från Moa, kanske för att hon helt enkelt saknade skolning för att förstå de undergrävande krafterna i samtidens politiska liv. Hon läste också ett föredrag av INGEGERD BODNER-GRANBERG, som reflekterade över manlighet och kvinnlighet hos Harry Martinson och Elin Wägner. Karin Boye, i LENA HOELS skepnad, avslutade programmet med en uppläsning av dikten som tillägnades Elin på 50-årsdagen av Karin: ”Ja visst gör det ont när

knoppar brister...”

Ja, det var alltså både stark kärlek till och debattlysten opposition mot dagens huvudperson som förmedlades i Börshusets högtidliga miljö från samtida och nutida beundrare av Elin Wägner och hennes verk – precis som det anstår en författare med verklig betydelse för samtid och eftervärld.

Solveig Hammarbäck

**TACK TILL ALLA SOM VAR MED OCH GJORDE
DETTA TILL EN DAG ATT MINNAS!**

”En brinnande ande i Småland”

– så har Ann Margret Dahlquist-Ljungberg karaktäriserats. Under sin långa livstid (1915-2002) verkade hon inom både bildkonst och litteratur genom att dela med sig av sin kärlek till livet och naturen – och den vrede hon riktade mot våldet, det onaturliga dödandet, miljöförstörelsen. Hon hade tidigt förlorat hörseln, men hon var en av de första som såg, verkligen såg – både det vackra och ovärderliga men också det som hotade genom människans girighet och oförstånd. Det är i detaljerna vi kan känna igen oss och det är där hon odlar sitt mästerskap.

I juli 1979, intervjuade Matts Rying Ann Margret Dahlquist-Ljungberg i hennes ateljé på Öland om hur hon arbetade med sina texter och sina bilder. Hon berättade då att hennes bilder alltid är spontana och aldrig medvetet komponerade. ”Jag börjar alltid rita i ett hörn – och vet aldrig själv hur bilden till slut ska se ut när jag drar det sista strecket. Den växer ut under arbetets gång med detaljer och innehåll.”

Någon gång kommer texten före en bild, fast oftast har bilden lett fram till en dikt. Och dikterna arbetar hon länge med, bär dem med sig, antecknar några rader, lägger åt sidan, tar fram den igen och ändrar och planerar om, börjar om igen. ”Där finns alltid en absolut konsekvens” säger hon i intervjun. ”Jag tror faktiskt att få poeter har hållit en sådan konsekvent linje under alla år. Till exempel mina miljö- och fredsmotiv.”

Här har vi förstas anknytningen till Elin Wägner. Och egentligen började Elin Wagnersällskapets kontakter med Ann Margret Dahlquist-Ljungberg genom köpet av Lilla Björka hösten 1994. När vi träffade Sven Ljungberg – i samband med att han för att bidra till husköpet och upprustningen av Lilla Björka framställde en mapp med tre träsnitt – då

berättade han att hans fru, Ann Margret, var intresserad av Elin Wägner-sällskapets arbete och gärna ville ha information om det. Hon hade förresten skrivit en essä om Elin Wagners Väckarklocka som visade, att hon tidigt förstått Elin Wagners tankar och sympatiserat med hennes idéer. Essän hade publicerats första gången i Morgontidningen 1958, och jag skrev genast ett brev till hennes adress på Öland och frågade om vi kunde få ge ut hennes essä i sällskapets serie småskrifter. I november 1995 är småskriften klar.

Några år senare kom Sven Ljungberg på besök till Lilla Björka. Han berättade då att han och Ann Margret bott i Tolg sommaren 1942 och ofta cyklat förbi här utanför på sin tandemcykel. Men de vågade aldrig stanna och ta kontakt med den berömda författarinnan. Ann Margret var redan då väldigt intresserad av Elin Wagners idéer och hoppades varje gång att ett tillfälle skulle yppa sig.

Det är alltså inte alls för tidigt att Lilla Björka i sommar har öppnat dörren för Ann Margret Dahlquist-Ljungbergs konstverk – även om hon själv aldrig fick komma hit. Träget har hon arbetat i Elin Wagners anda, med bild och ord. I den tidigare nämnda intervjun 1979 säger hon: ”Trodde jag inte på ordet, bilden, den andliga kraften, så skulle jag inte orka fortsätta. Jag vet att man kan nå fram till många. [---] Man måste tillåtas försöka bevara sina ”ljusvisioner”, hur förtvivlat orimliga de än framstår, och hur tidens våldsamheter än förändrat förverkligandets möjligheter.” Många besökare har i sommar fångats av hennes ljusvisioner – av hennes kärlek men också av hennes vrede.

Solveig Hammarbäck

Om moderskap och kvinnlighet

Författaren Gertrud Lilja var fem år yngre än Elin Wägner men dog först 1984 och tillbringade stora delar av sitt liv i Långasjö. I sockenstugan finns det ett Gertrud Lilja-rum med bl. a. hennes utgivna verk, en del av hennes möbler, fotografier samt brev. Detta rum blev min första bekantskap med författaren för två somrar sedan.

Att förhålla sig till moderniteten - En studie i Gertrud Liljas författarskap är titeln på en avhandling skriven av Maria Nilson. Gertrud Lilja var verksam som författare mellan 1924 och 1964, en tid som präglades av omvälvande samhällsförändringar. Det övergripande syftet med avhandlingen är att visa hur Gertrud Lilja i

sina texter förhåller sig till det framväxande samhället, moderskapet, den förändrade kvinnorollen samt människans förhållande till kyrkan och till Gud.

Liljas far dog då hon var endast fem månader gammal och familjen fick stora ekonomiska problem. I sin roman *Kvinnorna i slakten* (1936) idealiserar Gertrud Lilja sin mor och hennes fria uppfostran, då Gertrud varken fick aga eller tvingades gå i kyrkan varje söndag. Lilja hade också ett ärftligt hörsselfel, som enligt läkaren stängde två vägar för henne, vägen till studier och vägen till äktenskap. Den tilltagande dövheten gjorde att hon fick ge upp högre studier och i stället utbildade sig till ciselör. Hon gifte sig, men fick aldrig några barn.

Kvinnorna i slakten blev Liljas största försäljningssuccé, men Tor Bonnier varnade henne för att skriva för svårt, alltför ”litterärt”. Hon måste tänka på att hon hade en stor kvinnlig läsekrets, som kunde bli avskräckt om hon skrev alltför komplicerat!

Lilja är en stor beundrare av Ellen Key och hennes idéer om den centrala moderligheten och hennes idealiserande bild av kärleken mellan jämlika män och kvinnor. Det finns mycket kärlek i Gertrud Liljas texter, men paren blir sällan lyckliga. Hos Lilja har sexualiteten alltid konsekvenser och blir aldrig oproblematiserad. De erotiska skildringarna läser Maria Nilson i dialog med de manliga trettiotalprimitivisterna. Utarbetade kvinnokroppar som slitits ut av alltför många graviditeter står i skriande kontrast till de förföriska och yppiga flickorna, som primitivisterna skrev om.

Ellen Key ville att det skulle vara möjligt att förena yrkesarbete och moderskap, men Lilja visar i romanen *Hök och duva* (1942) att detta är en utopi. Här kritiserar den nya moderna kvinnan, som är artificiell, uppklädd och som vill förverkliga sig. Berit i *Hök och duva* behärskade inte de traditionellt kvinnliga sysslorna och hon får representera ”den nya kvinnan”, som inte är naturlig och inte har några moderliga drag. Å andra sidan finns det i samma roman en hyllning till den vårdande, engagerade yrkeskvinnan Anna, som lever för sitt arbete som läkare.

Vi får också ta del av Gertrud Liljas ambivalens vad det gäller religionen. Lilja var här mycket modern för sin tid, då hon ville frigöra sig från den patriarkaliske, förtryckande guden, som fanns i det gammalkyrkliga Långasjö. Samtidigt upplevde Lilja det som

skrämmade att lämna den gamla och trygga religionen bakom sig.

Jag har endast läst två verk av Gertrud Lilja, *Hök och duva* och *Men somt föll på hälleberget* (1955). Romanerna var inte lätta att få tag på, men till slut fann jag dem på Röda Korset Kupan. Särskilt *Hök och duva* fann jag intressant, då jag tycker det är spännande att få en bild av hur kvinnornas situation var under fyrtioalet, då jag själv är född.

Ann-Christin Gunnarsson

Avhandlingen går att beställa för 235 kr från Litteraturvetenskapliga institutionen, Helgonabacken 12, 223 62 Lund, Inger.lundin@litt.lu.se eller maria.nilson@genus.lu.se

Vinnare

Vid utlottningen av bokpriser bland medlemmar som betalat årsavgiften före den 1 juni vann Annika Skarwik, Stockholm, den nya utgåvan av *Pennskaftet* i Svenska Akademiens Klassiker-serie. Ullabell Johannesson, Braås, och Birgitta Onsell, Stockholm, fick *Öppna Dörrar – Guide till 56 författares hus och miljöer*. Grattis!

Bokfynd på Lilla Björka

I bokhyllan i vad som en gång var Linneas rum på Lilla Björka finns en förstautgåva av "Från det jordiska museet", Elin Wägners debutbok från 1907. Nej förresten, inte finns. Utan fanns. Dåtid. Boken är borta nu.

En regnig eftermiddag i början av juli kom en försynt man i trettiofemårsåldern fram till oss med den slitna boken i sin darrande hand.

"Jag samlar på böcker", sa han, och tillade att det här var ju en raritet. Då är fyrahundra inte så mycket.

Så vände han sig till sin pappa och frågade om han kunde låna en femhundring. Pappan hade säkert varit med förr, han såg inte direkt förvånad ut.

"Jag ska titta lite till", sa sonen. Han synade ett färggrant exemplar av "Tusen år i Småland", ögnade igenom "Väckarklocka" och fastnade till sist för biografien om Selma Lagerlöf i två band. Naturligtvis i originalutgåva. Till fyndpriset tvåhundrafemtio kronor.

Han gick bort till sina föräldrar igen och bad om lite mer.

"Men vad blir det då?", sa pappan. "Sexhundra?" "Sexhundrafemtio."

"Men sa du inte att du ville ha boken om Småland?"

Och så dividerade de ett tag om vilka böcker det skulle bli och det verkade bli lite mycket för den försynte mannen för till slut sa han:

"Ojoj. Jag blir alldeles uppspelt!"

De betalade för debutboken och Selma-biografien. Och sen gick de. Med en plastpåse om böckerna för att de inte skulle bli våta.

"Kom gärna igen nästa sommar", ropade vi.

Erik Hammar och Petra Johansson

(som var värdar på Lilla Björka de två första veckorna i juli 2004, Marie Johansson var värd de två sista veckorna.)

Elin citeras!

När snön smälter bort om vintern från ett vetefält, är det som när ens mor dör när man är liten. Sen finnes inget skydd mot de hårda frostnätterna.

Citatet ur "Korpungen och jag" avslutar en intressant artikel i *Svensk Medicinhistorisk Tidskrift*; volym 7, sid 122-133, 2003 om mödradödlighet, som var ett oerhört stort problem för familj och samhälle i gångna tider. Barn som blev moderlösa löpte en mycket hög risk att själva dö. Elin Wägner, som själv förlorade sin mor när hon var två år, dog inte men moderslösheten blev ett tema i hennes författarskap.

Det särskiljande i flocken av män och kvinnor som nu sker är, tror jag, resultatet av en process, som varken hos flertalet män eller kvinnor når upp i medvetandet.

Orden kommer från Elin Wägners artikel "En negerstat i staten" i Tidevarvet år 1923 och citeras av Jenny Jewert på DN:s ledarsida 040802 i en kommentar till att utskottet för "Women's rights and gender equality" har den skevaste könsfördelningen av Europaparlamentets 17 utskott med 53 kvinnor och 3 män! Jenny Jewert hoppas inte på varannan herrarnas utan menar att "kvinnofrågorna" måste in i de övriga utskotten eftersom det är en rättighetsfråga som berör alla.

Nästa nummer av Bergsluft innehåller årets småskrift samt inbetalningskort av årsavgiften. Redaktionen tar tacksamt emot artiklar och notiser.

Manusstopp: 1 december 2004

